

СВЕТИ
ЋИРИЛО И МЕТОДИЈЕ

863–2013

БЕОГРАД 2014

СВЕТИ ЂИРИЛО И МЕТОДИЈЕ
И СЛОВЕНСКО ПИСАНО НАСЛЕЂЕ
(863–2013)

INSTITUTUM LINGVAE SERBICAE
ACADEMIAE SCIENTIARUM ET ARTIUM SERBICAE
PALAEOSLAVICA ET SERBICA ANTIQUA I

**SANCTI CYRILLUS ET METHODIUS
ET HEREDITAS SLAVICA LITTERARIA
DCCCLXIII–MMXIII**

BELGRADI MMXIV

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

Старословенско и српско наслеђе 1

**СВЕТИ ЋИРИЛО И МЕТОДИЈЕ
И СЛОВЕНСКО ПИСАНО НАСЛЕЂЕ
863–2013**

БЕОГРАД 2014

УРЕДНИЦИ
Др Јованка Радић
Др Виктор Савић

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР
Др Димитрије Е. Стефановић, Др Гордана Јовановић,
Др Љиљана Јухас-Георгиевска, Др Вања Станишић,
Др Јованка Радић, Др Виктор Савић

РЕЦЕНЗЕНТИ
АКАДЕМИК ПРЕДРАГ ПИПЕР
АКАДЕМИК АЛЕКСАНДАР ЛОМА

COLLEGIUM REDACTORUM
DR DIMITRIJE E. STEFANOVIĆ, DR GORDANA JOVANOVIĆ,
DR LJILJANA JUHAS-GEORGIEVSKA, DR VANJA STANIŠIĆ,
DR JOVANKA RADIĆ, DR VIKTOR SAVIĆ

REDIGERUNT
DR JOVANKA RADIĆ
DR VIKTOR SAVIĆ

RECENSUERUNT
PREDRAG PIPER, ACADEMIAE SOCIUS ORDINARIUS
ALEKSANDAR LOMA, ACADEMIAE SOCIUS ORDINARIUS

Кијевски листићи (НБУ, ДА/П 328)
2б, глагољица

САДРЖАЈ

Анатолий А. Турилов, К изучению великоморавского литературного наследия между двумя юбилеями: промежуточные итоги, спорные вопросы и перспективы 1

ИСТОРИЈА

Алексей М. Пентковский, Славянское богослужение в архиепископии святителя Мефодия 25

Срђан Пириватрић, Ђирилометодијевске традиције и српске области пре постанка аутокефалне цркве у краљевству Немањића 1219. године 103

Станоје Бојанин, Ђирилометодијевска традиција у покајничким књигама српске редакције (XIV–XVII век) . . . 125

ЈЕЗИК

Вања Станишић, Словенска писменост и средњовековни алфабети грчкога круга 151

Јасмина Грковић-Мејдор, О преводачком умећу Солунске браће: стсл. каџти са 169

Зорица Никитовић, О глаголу глаголати у Маријином јеванђељу 187

Јованка Радић, О еквиваленцији старословенског чесо || чѣто и српског *шѣа* || *шѣо* 199

Марта Бјелетић, О придевима типа *милосрдан* (прилог проучавању сложеница у српском језику) 217

Наташа Драгин, Синтаксичке одлике Прогласа Константина Филозофа (Хил 23)	237
Марина Курешевић, Функционалностилске одлике језика Житија Константина Филозофа из Рилског зборника Владислава Граматика: хипотактичке структуре	255
Виктор Савић, Редакцијске одлике прве странице Кијевских листића	277
Јелица Стојановић, Сложенице у Горичком зборнику	309
Исидора Бјелаковић, Астрономија код Срба од XIII до XIX века: (дис)континуитет термилошког система	329

КЊИЖЕВНОСТ

Љиљана Јухас-Георгиевска, Карактеризација јунака у старословенским житијима Ђирила и Методија и у српским житијима прве половине XIII века	349
Драгиша Бојовић, Трагом софиолошких идеја – од старословенских извора до српских средњовековних писаца	375
Томислав Јовановић, Најстарији словенски преводи апокрифа и њихови српски преписи	389
Гордана Јовановић, Солунска браћа Ђирило и Методије у старим српским родословима и летописима	407
Љупка Василев, Два непозната слова на Успење Богородице Климента Охридског	419

БИБЛИОГРАФИЈА

Ана Голубовић, Виктор Савић, Прилог библиографији домаће ћирилометодијевистике	447
---	-----

ЈАСМИНА ГРКОВИЋ-МЕЈЦОР

О ПРЕВОДИЛАЧКОМ УМЕЋУ СОЛУНСКЕ БРАЋЕ: СТСЛ. КАЈАТИ СА

У раду се анализира семантика стсл. кајати са и лексема из истог деривационог гнезда. Показује се да је на темељу псл. **kajati se* семантичким калкирањем према грчком богословском термину μετανοεω у првим преводима изграђен термин (по)кајати са '(по)кајати се', а истим путем значењски се обликује и покајание 'покајање' (μετάνοια). Глагол је полисемичан и терминолошки статус има само у новозаветном контексту, док у преводу Старог завета значи 'осећати жаљење', 'променити мишљење', за шта се у Новом завету користи друга лексема: раскајати са, као доследни превод глагола μεταελομαι. У споменицима који су настали након Моравске мисије долази до нарушавања изворне ситуације: μετανοεω > (по)кајати са; μεταελομαι > раскајати са, као и до семантичке промене лексема окајањ.

Кључне речи: историјска семантика и лексикологија, старословенски, грчки, кајати са, деривационо гнездо.

1. Увод

1.1. Стварање првог књижевног језика Словена, насталог за потребе богослужења и временски подударног са епохом њихове христијанизације, подразумевало је и изградњу богословске терминологије у процесу превођења литургијских књига са грчког. Преводилачким умећем Солунске браће и њихових ученика словенски лексикон се надграђивао и стилизовао на више начина (ВЕРЕЩАГИН 1997: 36–51), постајући функционално раван језику изворника.

* Јасмина Грковић-Мејдор, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику.

Рад је резултат истраживања на пројекту Историја српског језика (бр. 178001), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

У процесу образовања теолошке терминологије важну улогу је имало семантичко калкирање (позајмљивање), којим су словенским речима из општег лексичког фонда приписивани нови значењски слојеви по узору на грчки, те су семантичком транспозицијом оне постајале еквиваленти грчких термина. Словенска реч је притом хомологна грчкој, тј. оне имају исто или блиско изворно значење, да би се семантика словенске лексеме проширила значењем грчке, специфичним за хришћански дискурс. Хомологни однос две речи је прозиран уколико се у оба језика чува и њихово примарно значење (нпр. *слово* : *λόγος*). Ако је оно нестало, открива га тек шира анализа, укључујући и етимолошку (нпр. *грѣхъ* : *ἁμαρτία*, Грковић-Мејџор 2013: 267–291).

Семантичко калкирање одликује и преводе Светог писма на друге језике, било да је реч о књижевним језицима чији је настанак везан за превођење богослужбених књига, попут готског (VELTEN 1930), или о онима који су иза себе већ имали дугу писану традицију, као што је латински (FRUUT 2011). Сусрет са новим религијским системом увек је и сусрет са новим појмовником, те се домаћи лексикон нужно језички обликује под страним утицајем. И за потребе превођења Септуагинте са хебрејског грчки вокабулар се морао прилагођавати стварањем низа семантичких калкова, чији су резултат биле „грчке речи са хебрејским значењем“ (*ἄγγελος, διαθήκη* итд., McLAY 2003: 146).

1.2. Будући да корпус сачуваних старословенских текстова сабира речник различите хронолошке и територијалне провенијенције, у лексичко-семантичким истраживањима неопходно је најпре извршити анализу појединачних споменика (Грковић-Мејџор 2013: 366). Овакав методолошки приступ омогућује стицање увида у хронолошке слојеве старословенског језика, почев од реконструкције његове најстарије, „солунске“ фазе, те откривање евентуалних иновација до којих је у каснијем периоду долазило. Мада непостојање изворних превода отежава дати задатак, посредна сведочанства говоре о времену настанка појединих типова текстова. Тако би „солунској“ фази припадали превод псалтира, јеванђеља и апостола (КМЕ: 95–96).¹

¹ Овеме у прилог говоре и текстолошка истраживања, која показују да јеванђеље и псалтир имају низ лексичко-семантичких паралела (Верещагин 1978: 29–35).

Циљ овога прилога јесте да осветли један сегмент старословенске богословске терминологије настао семантичким калкирањем у првим преводима: глагол кајати сѧ и лексеме из истог деривационог гнезда. Као основни корпус послужили су *Маријино јеванђеље* (Мар.), за које се претпоставља да од више канонских преписа јеванђеоског текста најпотпуније „преноси особине словенског архетипа“ (АЛЕКСЕЕВ 2005: 4), и *Синајски ѿсалѿиир* (СинПс.);² уз увид у остале типове старословенских текстова.

2. Псл. *КАЈАТИ (сѧ) : ГРЧ. ΜΕΤΑΝΟΕΩ

2.1. Псл. **kajati* води порекло од пие. **k^uei-* ‘надокнадити, платити казну’, правно-ритуалног термина којим се означавало „плаћање надокнаде“ за преступе као што су убиство или кршење заклетве, одакле и развој у ‘казнити’, ‘осветити’ у низу индоевропских језика (ГАМКРЕЛИДЗЕ-ИВАНОВ 1984: II, 809; MALLORY-ADAMS 1997: 123). Појам исто дефинише и Бенвенист: „наплаћивати одштету, тражити надокнаду за неки преступ, посебно за убиство“ (2002: 284). Концептуална веза ‘казне’ и ‘надокнаде, одштете’ открива да се у „примитивном“ друштву кажњавањем васпоставља друштвена хармонија³ поремећена („оштећена“) кршењем друштвеног уговора, тј. моралног кода, чиме се кривац искупљује а друштвени уговор обнавља.⁴ Будући да у митском мишљењу влада принцип *pars pro toto*, што значи и да се самоосећање „стапа са једним одређеним митско-религиозним осећањем заједнице“ (KASIRER 1985: 171), индивидуални преступ није само лични чин, њиме се доводи у опасност цела заједница,⁵ те и структура космоса. Свако одступање од утврђеног поретка зато захтева казну, тако да се кажњавају

² Старословенски апостол је, нажалост, сачуван тек фрагментарно (*Енински айосѿол*).

³ Под ‘хармонија’ подразумевамо значење „складност делова једне сложене целине“ (РМС 6: 714, хармонија 2б). Етимолошки то је и изворно значење грч. ἁρμονία ‘склоп, састав, уговор, савез и др.’ (ВЕЕКЕС 2010: 135), у којем је исти корен као у стинд. *rta* ‘космичко уређење, космичка хармонија’.

⁴ Малиновски у том смислу пише о „restitution of the disturbed equilibrium“ (MALINOWSKI 1926: 76), такође и Адамсон Хобел („reestablishment of social equilibrium“, ADAMSON HOBEL 1967: 114).

⁵ Стога и процес осуде укључује *јавну* оптужбу и *јавно* признавање кривице од стране починиоца (MALINOWSKI 1926: 97).

и животиње.⁶ Стога је појам означен пие. **k^{ue}i*- имао и дубље значење – надокнаде којом се обнавља хармонија света као целине.

2.2. Упоредни подаци из словенских језика указују на два основна значења **kajati*: ‘кажњавати, осуђивати’ (**kajati* 1) и ‘(кажњавати, осуђивати себе >) осећати жаљење (због неког свог лошег поступка)’⁷ (**kajati* 2):⁸ у историји српског језика потврђен је у значењу ‘кажњавати, светити (некога), корити, као и ‘жалити, тужити (за ким); испаштати’ (РЈА: 4, 737; РСА: 9, 82–83); у староруском је *каяти* ‘осуђивати, корити, ‘жалити’ и сл. (СлРЈА 7: 101), а у блиским значењима јавља се и у руским говорима (СПИ), као и у другим словенским језицима (ЭССЈА 9: 115–116). Мада у старословенским речницима не налазимо нереклексивно *каяти* као одредницу, најстарија писана потврда овог глагола је управо из *Суџрасаљској зборника* (Супр.): *каяти себе и плакати великихъ мнихъ грѣхъ* ‘кажњавати себе и плакати због великих мојих грехова’ 2: 524.27–28 (дословно ‘ударати се, бусати се, коψασθαι εαυτόν...). Из **kajati* 2 постепеним семантичким уопштавањем се даље развијало ‘осећати жаљење (због било чега), ‘жалити (за ким).’⁹

⁶ *Авесија*, рецимо, прописује телесно кажњавање пса који уједе човека или нападне овцу (ЗА: 159–160). Према Плутарху, Солон је саставио закон по којем се пас који је некога ујео предаје везан ланцем дугим четири лакта (Пл. 24).

⁷ Анализирајући енгл. *remorse*, којим се означава исти појам, Вјежбицка наглашава да он подразумева свест субјекта да је у прошлости намерно учинио нешто лоше, чиме је прекршио морални императив (не просто да је учинио нешто што је имало лоше последице) (WIERZBIŃSKA 1999: 117–119).

⁸ Словенски глагол Розвадовски, допуњујући Мејеов списак, сврстава у словенско-иранске лексичко-семантичке корелате у сфери религијско-етичког појмовника (ROZWAADOWSKI 1941: 105), а потом исто налазимо у: Зализњак 1962 (42); Трувачев 1967 (76); ЭССЈА 9 (116), где се наводи: „авест. *kāy-* ‘каяться’“. Међутим, паралела се потврђује само на нивоу **kajati* 1, будући да авест. *ci-* (*caii-*, *kaii-*, *kaē-*) чува праиндоевропску семантику (‘to atone, pay penalty’, СНЕУНГ 2007: 27) и користи се и када је у питању и поменуто кажњавање животиња (нпр. *cikaiiat* у *Venidad* 13.31). У *Авесији* се религијско искупљење (за спас душе), које се извршава извођењем ритуала у којем починитељ признаје злодело, уз изговарање одговарајуће формуле (ЗА: xcix), означава другом лексемом (*paititi-*, *paitita-*, WILLIAMS JACKSON 1931: 204), чије би значење одговарало псл. **kajati* 2. Тек у каснијем развоју иранских језика запажа се развојна паралела са прасловенским: у средњоперсијском се праир. *čai* (такође од пие. **k^{ue}i-*) развило у: а) ‘осећати жаљење; жалити, δ) ‘мрзети, светити (кога)’ (СНЕУНГ 2007: 28).

⁹ Уп. срп. *Vijek ću zlobe kajati*, где „u zrok kajañu stoji u akuzativu“ (РЈА 4: 737). Овде је у питању адвербијални протоакузатив (којим су се исказивале различите одредбе) уз медијално употребљен глагол. С развојем транзитивности и

Уочавамо два наизглед удаљена значења прасловенског глагола: а) транзитивно **kajati 1* и б) интранзитивно **kajati 2*. Ово се да објаснити тиме да је транзитивност у индоевропским језицима секундарна, те да јој претходи систем с апсолутним глаголима. Ови глаголи саопштавају о радњи по себи, те се **kajati* са акузативом пацијенса интерпретирало транзитивно: ‘кажњавати, осуђивати (кога)’, док интранзитивна интерпретација указује на стање у сфери актанта тј. има медијалну семантику: ‘кажњавати, осуђивати (себе)’. Са развојем синтаксичке транзитивности и губљењем апсолутних глагола дистинкција између **kajati 1* и **kajati 2* морала се формално означити. Стога се за маркирање медијалне семантике развила, свакако већ у прасловенском, рефлексивна форма **kajati se*.

Појмовна веза између кажњавања и самоосуде, жаљења због неког свог лошег поступка у прошлости, која се у прасловенском и језички манифестује, јасна је: **kajati 1* означава спољашњи процес којим заједница обнавља своју хармонију, а **kajati 2* > **kajati se* – лично обнављање нарушеног система моралних вредности којим човек, успостављајући унутрашњу хармонију, поново постаје део заједнице.

2.3. Иако по постању различито од **kajati se*, μετανοέω му је семантички блиско. То је дословно ‘опазити накнадно или прекасно’ (< μετα + νοέω), те ‘променити мишљење’, ‘осећати жаљење (због неког свог лошег поступка)’ и сл., док је именица μετανοία ‘промена мишљења’, ‘жаљење због недостатака и грешака’ (GEL: 1115; GELNT: 511–512). У истом значењу глагол налазимо у Септуагинти.¹⁰ У хеленистичкој јеврејској литератури, нпр. код Филона Александријског, μετανοέω стиче нијансу религијског и моралног преобраћења, потпуне промене без које нема спасења (TDNT: 642), да би у Новом завету глагол и именица добили статус богословских

граматикализацијом акузатива објекта глагол добија интерпретацију семантички транзитивног, одакле и ‘жалити (за ким), оплакивати (кога)’ (срп. *Žalila ga i kajala Jaňa, kajala ga tri godine dana*, RJA 4: 737).

¹⁰ За религијско ‘покајање’ се у Септуагинти користе ἐπιτρέφω, ἀποτρέφω ‘окренути се, вратити се’, који су хомологни хебр. *šûb*, чему се μετανοέω приближава ретко, онда када се јавља као превод ове хебрејске лексеме (TDNT: 641). Отуда и у словенском преводу паримејника, судећи према раним редакцијским рукописима (РГЦЛП: 306), налазимо за овај појам обрaтнити са (< **ob-vratiti se*).

термина¹¹ којима се означава ‘покајање’: потпуно преумљење, трајна „духовна промена, обновљење ума; ... дубоко обраћење, суштинско преусмеравање живота“ (Брија).

Псл. **kajati se* било је идеалан темељ за семантичку транспозицију у богословски термин *καῖνι* *ca* према μετανοέω, будући да је са појмом хришћанског ‘покајања’ делило један кључан значењски елемент: **kajati se* подразумева ‘обнављање *хармоније*’ кроз ‘повратак систему вредности *заједнице*’, а хришћанско ‘покајање’ је преумљење „... ради обнове своје *заједнице* са Богом и помирења са *лиiturгијском заједницом*“, и значи „обновити *хармонију* која стоји у корену човековога живота“ (Брија, италић JGM).¹²

3. Стсл. *καῖνι* *ca* и лексема из истог деривационог гнезда

3.1. За разлику од ситуације у укупном корпусу старословенских споменика, у Мар. се *καῖνι* *ca* и његова перфективна варијанта (по)*καῖνι* *ca* јављају искључиво као корелати μετανοέω,¹³ по правилу у функцији богословског термина:

и приближи *ca* црскне бжне . канте *ca* и вѣроуште вѣ евиѣне Мр 1:15
καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ· μετανοεῖτε καὶ πιστεῦετε ἐν τῷ
εὐαγγελίῳ;¹⁴

радостъ бѣваатъ прѣдъ алѣи бжни . о единомъ грѣшнициѣ *каж-*
штнициѣ ca ... Лк 15:10
γίνεται χαρὰ ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῶ
μετανοοῦντι;

¹¹ Конкретна семантичка реализација μετανοέω зависи од контекста, то може бити и ‘поклонити се некоме (у знак поштовања)’ (GLRB: 751).

¹² Елемент помирења са литургијском заједницом манифестовао се тиме што је покајање све до IV века било јавни чин.

¹³ У укупном корпусу канонских текстова *καῖνι* *ca* је потврђено за μετανοέω, μεταέλομαι, κόπτομαι (!) (СС: 283; ССЯ: 2, 18–19; СБР: I, 719), а његова перфективна варијанта јавља се као преводни корелат μετανοέω, μεταέλομαι, μεταγυνώσκω, ἀπαλλάσσομαι, καταγυνώσκω, προστρέχω (СС: 469; ССЯ: III, 122; СБР: II, 273).

¹⁴ Наводимо по три примера као илустрацију. Грчки примери из Новог завета наводе се према NA, из Старог завета према SEPT. У раду се не даје превод примера на српски, будући да полисемичност срп. *kajati se* не омогућује јасну семантичку интерпретацију.

нъ аште не покаате са . вси такожде погыблете Лк 13:3
ἀλλ' ἐὰν μὴ μετανοήτε πάντες ὁμοίως ἀπολεῖσθε.

Само на једном месту глагол је потврђен у нетранспонованом значењу:

аште же сьгрѣшитъ [бра] тебѣ братрѣ твои запрѣти емоу . и аште покаетъ са отъпоусти емоу . и аште седморницеж днелемь сьгрѣшитъ въ та . и седморницеж днелемь обратитъ са глѣ каиж са . отъпоусти емоу Лк 17:3–4.
Ἐὰν ἀμάρτη ὁ ἀδελφός σου ἐπιτίμησον αὐτῷ, καὶ ἐὰν μετανοήσῃ ἄφες αὐτῷ. καὶ ἐὰν ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἀμαρτήσῃ εἰς σέ καὶ ἐπτάκις ἐπιστρέψῃ πρὸς σέ λέγων, Μετανοῶ, ἀφήσεις αὐτῷ.

Пример је драгоцен јер илуструје да је (по)каиати са, баш као и његов грчки корелат, било полисемично, те да се у одговарајућем контексту јавља и у изворном прасловенском значењу.

Полисемичност (по)каиати са у укупном корпусу старословенских споменика показује и то што се јавља и у значењу ‘осећати жаљење’ (о Богу):

ты бо еси б(о)гъ каижциихъ са . каиа са о в'сѣхъ прѣгрѣшенныхъ нашихъ СинЕух.: 512
καὶ σὺ εἶ ὁ Θεὸς τῶν μετανοούντων (μετανοῶν) ἐπὶ κακίαις ἡμῶν.¹⁵

Наизглед необична ситуација може се објаснити тиме што се на овом месту у *Синајском еухолоѿију* парафразира старозаветни цитат (... καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις Јона 4:2). Као што је поменуто, у Септуагинти је μετανοέω ‘осећати жаљење’, ‘променити мишљење’, а субјекат може бити и Бог и човек, те словенски глагол преноси семантику грчкога. Будући да старословенски превод Старог завета није сачуван, посегнућемо за раним редакцијским споменицима, који сведоче да је (по)каиати са ‘осећати жаљење’ везано управо за старозаветне текстове (ССЯ: II, 19). Редакцијски рукописи паримејника откривају и значење ‘променити мишљење’, нпр. Књига пророка Јоне из дривијара Вида Омишљанина, непосредно везана за изворни превод Старог завета (Rivarova 1987: 150):

¹⁵ Грчки текст је према варијанти у критичком апарату.

i vidē b(og)ъ dēla ihъ . êko vzvratīše se ot puti svoihъ zalihъ . I po-
kaē se¹⁶ b(og)ъ o zlobē . juže g(lago)la stvoriti imъ i ne stvori Јн 3:10
καὶ εἶδεν ὁ θεὸς τὰ ἔργα αὐτῶν, ὅτι ἀπέστρεψαν ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτῶν
τῶν πονηρῶν, καὶ μετενόησεν ὁ θεὸς ἐπὶ τῇ κακίᾳ, ἣ ἐλάλησεν τοῦ
ποίησαι αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐποίησεν.

На основу реченога, за старословенски се може реконструисати:
(по)каиати сѧ 1: а. ‘осећати жаљење’, д. ‘променити мишљење’ – Стари
завет, и (по)каиати сѧ 2: а. ‘(по)кајати се’ (догословски термин), д. ‘осе-
ћати жаљење због неког свог лошег поступка’ – Нови завет. Полисе-
мично (по)каиати сѧ конкретну семантичку реализацију остварује у
контексту, те терминолошки статус добија у *новозавезином* тексту.

3.2. У Мар. је на 3 места потврђено раскаиати сѧ ‘осећати жаљење
(због неког свог лошег поступка)’, што подразумева и ‘променити
мишљење’, као доследни превод μεταμέλομαι.¹⁷

вѧ же видѣвъше и не раскаѣсте сѧ послѣдъ ѡти емоу вѣрж Мт 21:32
ὁμοῖς δὲ ἰδόντες οὐδὲ μετεμελήθητε ὕστερον τοῦ πιστεῦσαι αὐτῶ;

послѣдъ же раскаавъ сѧ нде Мт 21:29
ὕστερον δὲ μεταμεληθεῖς ἀπῆλθεν;

тѣгда видѣвъ нюда прѣдавѣн его . ѣко осжднша и . раскаѣвъ сѧ
възврати три десати сѣребръникъ Мт 27:3

Τότε ἰδὼν Ἰούδας ὁ παραδιδούς αὐτὸν ὅτι κατεκρίθη, μεταμεληθεῖς
ἔστρεψεν τὰ τριάκοντα ἀργύρια τοῖς ἀρχιερεῦσιν καὶ πρεσβυτέροις.

И у СинПс. налазимо доследну корелацију раскаиати сѧ : мета-
μέλομαι,¹⁸ у горенаведеним значењима:

и помѣѣно завѣтъъ свои : и раскаа сѧ по оумѣноженью милости своета
105.45

καὶ ἐμνήσθη τῆς διαθήκης αὐτοῦ καὶ μετεμελήθη κατὰ τὸ πλῆθος
τοῦ ἐλέους αὐτοῦ;

¹⁶ И одговарајућа хебрејска реч у Старом завету овде значи ‘променити ми-
шљење’ (*nht*, TDOT: 347).

¹⁷ У укупном старословенском корпусу као његове корелате налазимо
μετανοέω, μεταμέλομαι, καταγινώσκω (СС: 575; ССЯ: III, 604–605; СБР: II, 593).

¹⁸ У СинПс. се не среће (по)каиати сѧ, као што ни у грчком тексту не налази-
мо μετανοέω (в. BURTON 1891: 283–284).

κλιῆτῆς сѧ ᾧ ἰ не раскаиетъ сѧ 109.4
 ὦμοσεν κύριος καὶ οὐ μεταμελήθησεται.

Примери показују да се раскаиати сѧ семантички преклапа са не-терминолошким (по)каиати сѧ, као што се и μεταμέλομαι и μετανοέω преклапају у истом, нетранспонованом значењу: ‘осећати жаљење (због неког свог поступка)’;¹⁹ ‘променити мишљење’. Но док је μετανοέω постало хришћански богословски термин, одакле и разлика у његовом значењу у Септуагинти и у Новом завету, μεταμέλομαι није, стога је његова семантика иста у старозаветном и у новозаветном контексту.

Грчки Нови завет прави разлику између μεταμέλομαι и μετανοέω (TDNT: 590). У Мт 27:3 Јуда осећа жаљење због свога поступка, али његово самоубиство показује да у њему није дошло до покајања. Илустративан је и пример из грчког текста Апостолских посланица. У 2 Кор. 7:8–10 апостол Павле не осећа жаљење (οὐ μεταμέλομαι) зато што је послао посланицу јер је она водила покајању (μετάνοιαν) – покајању које не доноси жаљење (μετάνοιαν ... ἀμεταμέλητον). Важна разлика између ова два појма је, како сведоче Мар. и СинПс., у првим преводима на старословенски и лексички маркирана: μετανοέω > (по)каиати сѧ; μεταμέλομαι > раскаиати сѧ.²⁰

3.3. Именицу покаианне у Мар. налазимо доследно за μετάνοια ‘покајање’:²¹

бѣстѣ ноанѣ крѣста вѣ поустѣни . ἰ проповѣдаѣ крѣштение пока-
нию Мр 1:4
 ἐγένετο Ἰωάννης [ὁ] βαπτίζων ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ κηρύσσων βάπτισμα
 μετανοίας;

¹⁹ Ову семантику открива и детаљна анализа употребе μεταμέλομαι код атинских говорника у V и IV веку: њиме означен појам одговара енгл. *remorse* (в. FULLERSON 2004), уп. нап. 6.

²⁰ Ово није случај у свим преводима Новог завета. У готском се, рецимо, оба грчка глагола преводе са *idreigon* (LENMANN 1986: 203), а у Вуковом преводу Новог завета *кајајти се* налазимо и у значењу μεταμέλομαι: „покајање, за које се никада не каје“ 2 Кор. 7:8–10.

²¹ Именица у канонским споменицима има чврст терминолошки статус (в. нпр. СС: 468–469). У СинПс. се не јавља.

сѣтворите оубо плоды достоинны покаянню Лк 3:8
ποιήσατε οὖν καρπούς ἀξίους τῆς μετανοίας;

...НЕЖЕ О ДЕВАТИ ДЕСАТЬ И ДЕВАТИ ПРАВЕДНИЦЕХЪ ИЖЕ НЕ ТРѢБОУЈТЪ
ПОКАНИИЪ Лк 15:7

ἢ ἐπὶ ἐνενήκοντα ἐννέα δίκαιοις οἵτινες οὐ χρεῖαν ἔχουσιν μετανοίας.

3.4. У Мар. налазимо и лексему *окаяннѣ*, из истог дериваци-
оног гнезда, у садржају Јеванђеља по Луки: *о* *окаянни законьникъ*
187.25. Анализа показује да она чува значење старије од онога које
јој се приписује у речницима (‘оплакивање, жаљење, јадиковање’
и сл., СС: 408; ССЯ: 2, 527; СБР: II, 71). Именица *окаяннѣ* је превод
таланиσμός (< талανίζω ‘прогласити некога јадним, бедним’, GLRB:
1068), а њено значење илуструје превод у НЗ: „о изобличењу фа-
рисеја и књижевника“, при чему *изобличење* значи „осуда (јавна),
излагање јавној срамоти; разоткривање, раскринкавање“²². Изворну
словенску реч, чему у прилог говоре и њена творба (**ob+kajan-*) и
семантика ‘у потпуности, јавно осуђен’,²³ као и касније потврде у
вернакуларима, Солунска браћа су, с непогрешивим осећајем за
два језика, употребила да преведу таланиσμός. Чињеница да је у
старословенском канону налазимо само у Мар., и то у значењу које
касније није потврђено,²⁴ говорила би у прилог старини архипре-
длошка овога споменика.

3.5. У СинПс. постоји потврда за попридевљени пасивни пар-
тицип *окаянъ*:

дѣшті вавилоньска *окаанна* 136.8
θυγάτηρ Βαβυλῶνος ἡ *ταλαίπωρος*.

И *окаянъ* овде чува значење старије од онога које налазимо у
речницима (‘бедан, унесрећен, несрећан’, СС: 408, те ‘подао, грешан
и сл.’, ССЯ: 2, 527).²⁵ У грчком тексту је сложеница *ταλαίπωρος* ‘који

²² Значење *изобличење* 2 у РСА: 7, 587.

²³ Ова изведена реч, чувајући значење псл. **kajati*, потврђује и један битан
семантички детаљ везан за кажњавање у примитивним друштвима: оно је јав-
но (уп. нап. 4).

²⁴ У *Зоѣрафском јеванђељу* на истом месту је: *о* *окаянни законьникъ*.

²⁵ Недоумице око значења показује и Даничићев превод: „Кћери Вавилон-
ска, крвницо....“.

подноси/трпи невољу, патњу; несрећан, бедан' (GEL: 1753), чију изворну семантику открива етимолошка веза другог дела сложене основе са *περώω* 'осакатити' и *πηρός* 'осакаћен, кљаст, слеп и др.' (в. СНАНТРАИНЕ 4: 1088), такође и одговарајућа хебрејска реч у Пс. 136.8: 'уништити, повредити' (HEL: 990), те би њено значење било: 'који трпи повређивање, уништавање'.²⁶ При томе, уништавање је овде везано за *кажњавање* Вавилона. Показује се тако да је *οκαμινῆ* хомолог придева *ταλαίπωρος* и да је у периоду првих словенских превода чувало прасловенску семантику 'у потпуности осуђен, кажњен; уништен'.

3.6. У споменицима који су настали након Моравске мисије на Балкану долази до нарушавања ситуације која је, по свему судећи, одликовала прве преводе (*μετανοέω* > (по)каиати сљ; *μεταμέλομαι* > раскаиати сљ). Будући да ово илуструје грађа из старословенских речника,²⁷ наводимо тек неколико примера из Супр. У њему, као и у Мар. и СинПс., налазимо (по)каиати сљ за *μετανοέω* када је у функцији догословског термина ((по)каиати сљ 2а):

и тек'ше въ црѣкѣвъ хѣѣ каиѣж сљ славаште ѿ 4.2
καὶ προσπερόντες ἠὺχαρίστουν τῷ θεῷ μετανοοῦντες.

Но сада се глагол реализује и као корелат *μεταμέλομαι*, у значењу (по)каиати сљ 2б. До овога је долазило зато што је (по)каиати сљ 2б било значењски корелат *μεταμέλομαι*:

въставъше припадоша каиѣште сљ о дрѣзости 39.13–14
ἀναστάντες προσέπεσαν αὐτῷ μεταμελόμενοι ἐπὶ τῇ τόλμῃ;

Глагол се јавља и као превод *μεταγινώσκω* 'променити мишљење' ((по)каиати сљ 1б):

иако не рачи никакоже покаати сљ ни жрѣти богомъ 153.26²⁸
ὅτι οὐκ ἠβουλήθη οὐδ' ὄλως μεταγινῶναι καὶ θῦσαι τοῖς θεοῖς.

²⁶ Уп. одговарајући превод (са хебрејског) у КЈВ: „O daughter of Babylon, who art to be destroyed“ (*кћери вавилонска, која ћеши биши унишћена*).

²⁷ В. нап. 7 и 11.

²⁸ Текст говори о мучењу Св. Савина, који не жели да се одрекне хришћанства и принесе жртву боговима.

Са истом семантиком налазимо и *раскаиати сѧ*, сада и као превод и μεταίθημι:

повелѣ предѣставити кѣмоу *раскаавѣша сѧ* 111.7²⁹
ἐκέλευσεν παραστῆναι αὐτῷ τοὺς μετατεθέντας.

Поред тога, лексичко-семантичка група у чијем је средишту глагол *окаиати доживела је семантички помак. Тако је на бази ‘у потпуности осуђен, кажњен, изобличен’, потврђеном у Мар. и СинПс., поприведљени пасивни партицип *окаианѣ* развио значење: ‘несрећан, бедан, достојан жаљења и сл.’:

а) припаде кѣ ногама стѧго и ... възпиаше . оу горе мене мѣнѣ *окаианѣ* 517.7

б) и кѣ ан-фѣпатоу рече . *окаиане* . виднши ли и пытакши кште . кже оубо можеши творити то твори 112.14–16.

4. ЗАКЉУЧАК

4.1. У изградњи словенске богословске терминологије Солунска браћа су за денотирање појма хришћанског ‘покајања’ као основу узели псл. **kajati se*, које је у основном значењу ‘осећати жаљење због неког свог лошег поступка’ било хомологно глаголу μετανοέω у дохришћанском значењу. Темељ за терминолошку транспозицију била је семантичка компонента прасловенског глагола ‘обнављање хармоније кроз повратак моралним вредностима заједнице’, а значењским надграђивањем према грчком богословском термину μετανοέω рађа се стсл. (по)каиати сѧ, као и њему одговарајућа именица *покаианиѣ* (μετάνοια).

Међутим, (по)каиати сѧ нема по себи статус богословског термина, глагол је полисемичан и његова конкретна реализација зависи од контекста у којем се јавља: он денотира процес хришћанског преумљења, тј. ‘покајање’ само у новозаветном дискурсу, док у старозаветном тексту преноси семантику μετανοέω у Септуагинти: ‘осећати жаљење’, ‘променити мишљење’.

Истом деривационом гнезду припада и *раскаиати сѧ*, које, као ни његов корелат μεταμέλομαι, нема терминолошки статус, те стога

²⁹ О многобошцима који су прихватили хришћанство.

има исто значење и у старозаветној и новозаветној литератури: ‘осећати жаљење (због неког свог лошег поступка)’ и ‘променити мишљење’, чиме је близак глаголу (по)каиати сѧ у старозаветној литератури. Лексеме *окаианик* и *окаианъ*, изведене од **окаиати*, показују да је он у епоси настанка првих превода носио прасловенско значење ‘у потпуности осудити, казнити’.

Док се у првим преводима доследно остварују преводни корелати (по)каиати сѧ : *μετανοέω* и *раскаиати сѧ* : *μεταμέλομαι*, у млађим канонским текстовима, како сведочи Супр., овај однос се нарушава: у контекстима када (по)каиати сѧ нема терминолошки статус њиме се преводе и други грчки глаголи сличног значења (нпр. *μεταμέλομαι*, *μεταγυνώσκω*). Као текст жанровски и тематски различит од Новог завета, Супр. пружа додатне доказе о полисемичности овога глагола. Уз то, сведочи и о значењским променама које су се одвијале током старословенске епохе (*окаианъ*).

4.2. Закључићемо ово излагање двома методолошким напоменама. Старословенски вокабулар, како и ово истраживање потврђује, има своју семантичку историју, а за њено сагледавање неопходна је лексичко-семантичка анализа у оквиру појединачних текстова, уз увид у хронолошку и жанровску раслојеност укупног канонског наслеђа. Тиме се поставља ваљан темељ и за одговарајућа истраживања редакцијских писмености. Поред тога, истраживање процеса семантичког калкирања којем су у првом књижевном језику Словена биле изложене прасловенске речи доприноси разумевању њихових семантичких слојева у историји словенских језика. Само тако постаје јасно да, рецимо, два значења срп. *покајање*: а) ‘покајање’ и б) ритуално нарицање, жаљење за мртвима (Црна Гора) – потичу из два тока културног наслеђа: хришћанског и претхришћанског, односно два језичка извора: старословенског и вернакуларног.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- АЛЕКСЕЕВ, А. А. и др. *Евангелие от Матфея в славянской традиции*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет, Филологический факультет – Синодальная библиотека Московского Патриархата – Российское библейское общество, Санкт-Петербургское отделение, 2005.
- БЕНВЕНИСТ, Емил. *Речник индоевропских усѣанова: ѣривреда, сродсѣво, грушѣво, власѣ, ѣраво, релиѣја*. Превео с француског и поговор и допунке напомене написао Александар Лома. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2002.
- БРИЈА: Протојереј Јован Брија. *Речник ѣравославне ѣеолоѣје*. <http://verujem.org/pdf/jovan_brija_recnik_pravoslavne_teologije.pdf>
- ВЕРЕЩАГИН, Е. М. *К изучению семантики лексического фонда древнеславянского языка*. Доклад на VIII международном съезде славистов. Москва: Институт русского языка им. А. С. Пушкина, 1978 [1–71].
- ВЕРЕЩАГИН, Е. М. *История возникновения древнего общеславянского языка. Переводческая деятельность Кирилла и Мефодия и их учеников*. Москва: Мартис, 1997.
- ГАМКРЕЛИДЗЕ, Т. В., Вяч. Вс. Иванов. *Индоевропейский язык и индоевропейцы*, I–II. Тбилиси: Издательство Тбилисского университета, 1984.
- ГРКОВИЋ-МЕЈЏОР, ЈАСМИНА. *Исѣоријска линѣвистѣика. Коѣниѣивно-ѣиѣолошке сѣудије*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2013.
- ЗАЛИЗНЯК, А. А. „Проблемы славяно-иранских языковых отношений древнейшего периода.“ *Вопросы славянского языкознания* 6 (1962): 28–45.
- КМЕ: *Кирило-Методиевска енциклопедия*, I: А–З. София: БАН, 1985.
- НЗ: *Нови завјей*. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 1984.
- МАР.: V. Jagić (ed.). *Codex Marianus glagoliticus*. Berlin, 1883. Graz: Akademische Druck- U. Verlagsanstalt, 1960.
- ПЛ.: Плутарх. *Славни ликови анѣике*, I. Превод, увод и напомене Милош Н. Ђурић. Нови Сад: Матица српска, 1987.
- РГЦП: *Речник на ѣрчко-црквенословенски лексички ѣаралели* (ред. Мито Аргировски). Скопје: Институт за македонскиот јазик „Крсте Мисирков“, 2003.
- РСА: *Речник срѣскохрвајској књижевној и народној језика*, 1–. Београд: САНУ – Институт за српски језик САНУ, 1959–.
- СБР: *Старобѣларски речник*, I–II (отг. ред. Дора Иванова-Минчева). София: Издаелство „Валентин Троянов“, 1999–2009.
- СИНЕУХ.: Jean Frček. „Euchologium Sinaiticum (suite). Texte slave avec sources grecques et traduction française. (Suite).“ *Patrologia orientalis* 25/III. Paris: Firmin-Didot et C^е, 1943, 490–615.
- СИНПС.: Сергѣй Северьянов. *Синайская псалтырь. Глаголический памятникъ XI вѣка*. Петроград: РАН, 1922.

- СлРЯ: *Словарь русского языка XI–XVII вв.*, 1–. Москва: Наука, 1975–.
- СПИ: *Словарь-справочник «Слова о полку Игореве»* (под ред. Б. Л. Богородского, Д. С. Лихачева, О. В. Творогова; Сост. В. Л. Виноградова), 1–6. Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1965–1984. <<http://feb-web.ru/feb/slovoss/ss-abc/ss2/ss2-1473.htm>>
- СС: *Старославянский словарь, по рукописям X–XI веков* (ред. Р. М. Цейтлин, Р. Вечерка, Э. Благова). Москва: Русский язык, 1994.
- ССЯ: *Словарь старославянского языка, I–IV*. Praha, 1966–1997. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета, 2006.
- Супр.: Йордан Заимов, Марион Капалдо (изд.). *Супрасълски или Ретков сборник*, 1–2. София: БАН, 1982–1983.
- ТРУБАЧЕВ, О. Н. „Из славянско-иранских лексических отношений.“ *Этимология 1965. Исследования по индоевропейским и другим языкам*. Москва: Наука, 1967, 3–81.
- ЭССЯ: *Этимологический словарь славянских языков* (ред. О. Н. Трубачев), 1–. Москва: Наука, 1974–.

*

- ADAMSON HOBEL, E. *The Law of Primitive Man: A Study in Comparative Legal Dynamics*. Cambridge: Harvard University Press, 1967.
- BEEKES, Robert. *Etymological Dictionary of Greek*. Leiden – Boston: Brill, 2010.
- BURTON, Ernest D. „Outline of an Inductive and Historical Study of *Metanoeo* and *Metamelomai*.” *The Old and New Testament Student* 12/5 (1891): 278–288.
- CHANTRAINE, Pierre. *Dictionnaire étimologique de la langue grecque*, I–IV. Paris: Éditions Klincksieck 1968–1980.
- CHEUNG, Johnny. *Etymological Dictionary of the Iranian Verb*. Leiden: Brill, 2007.
- FRUYT, Michèle. „Latin Vocabulary.” James Clackson (ed.). *A Companion to the Latin Language*. Wiley-Blackwell, 2011, 144–156.
- FULKERSON, Laurel. „*Metameleia* and Friends: Remorse and Repentance in Fifth- and Fourth-Century Athenian Oratory.” *Phoenix* 58/3–4 (2004): 241–259.
- GEL: Henry George Liddel, Robert Scott. *A Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press, 1985⁹.
- GELNT: *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*. A translation and adaptation of the fourth revised and augmented edition of Walter Bauer’s *Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur* by William F. Arndt and F. Wilbur Gingrich. Chicago – London: The University of Chicago Press, 1979².
- GLRB: A. Sophocles. *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods (from B. C. 146 to A. D. 1100)*. New York: Charles Scribner’s Sons, 1900.
- HEL: *Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*. Translated from the Latin of William Genesisius by Edvard Robinson. Boston: Crocker and Brewster, 1836.

- KASIRER, Ernst. *Filozofija simboličkih oblika, II: Mitsko mišljenje*. Novi Sad: Dnevnik – Književna zajednica Novog Sada, 1985.
- KJB: *King James Bible*. <<http://www.kingjamesbibleonline.org/>>
- LEHMANN, Winfred et al. *A Gothic Etymological Dictionary*. Leiden: Brill, 1986.
- MALINOWSKI, Bronisław. *Crime and Custom in Savage Society*. New York: Harcourt et al. – London: Kegan Pail et al., 1926.
- MALLORY, J. P., D. Q. Adams. *Encyclopedia of Indo-European Culture*. Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers, 1997.
- MCLAY, Timothy R. *The Use of the Septuagint in New Testament Research*. Wm. B. Eerdmans Publishing, 2003.
- NA: Nestle–Aland. *Novum testamentum Graece*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1985²⁸. <<http://www.academic-bible.com/en/online-bibles/novum-testamentum-graece-na-28/read-the-bible-text/>>
- RIBAROVA, Zdenka. „Knjiga proroka Jone.“ *Slovo* 37 (1987): 123–159.
- RJA: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIV. Zagreb: JAZU, 1880–1976.
- ROZWADOWSKI, Jan. „Stosunki leksykalne między językami słowiańskimi a irańskimi.“ *Rocznik orientalistyczny* I (1914–1915): 95–110.
- SEPTUAGINTA. Stuttgart: Deutsche Bibelstiftung, 1935.
- TDNT: Gerhard Kittel, Gerhard Friedrich, Geofrey William Bomiley. *Theological Dictionary of the New Testament*. Abridged edition. Grand Rapids Michigan: Eerdmans Publishing Company, 1985.
- TDOT: Johannes Botterweck, Helmer Ringgren, Heinz-Josef Fabry. *Theological Dictionary of the Old Testament*, vol. IX. Grand Rapids Michigan: Eerdmans Publishing Company, 1998.
- VELTEN, H. V. „Studies in the Gothic Vocabulary with Especial Reference to Greek and Latin Models and Analogues.“ *The Journal of English and Germanic Philology* 29/4 (1930): 489–509.
- WIERZBICKA, Anna. *Emotions across Languages and Cultures. Diversity and Universals*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- WILLIAMS JACKSON, A. V. „The Ancient Persian Conception of Salvation according to the Avesta, or Bible of Zoroaster.“ *The American Journal of Theology* 17/2 (1931): 195–205.
- ZA: *The Zend-Avesta, I: The Venidad*. Translated by J. Darmesteter. Oxford, 1880.

Jasmina Grković-Major

ON TRANSLATIONAL SKILLS OF THE
THESSALONIKI BROTHERS: OCS КАѡАТИ Сѡ

S u m m a r y

The translation of liturgical books from Greek to Old Church Slavonic (OCS) included the creation of Slavic Christian theological terminology. This process was characterized by semantic borrowing, in which Slavic and Greek words were homologues, i. e. they shared a primary meaning, and then the Greek word transferred a new meaning to the Slavic one. One such case was OCS (по)КАѡАТИ Сѡ 'repent'. Proto-Slavic **kajati sę* 'remorse' was a homologue with Gr. μετανοέω in its pre-Christian sense. As revealed by its etymology, **kajati sę* denoted 'restitution of disturbed social balance and thus cosmic harmony, by restoring the moral system of the community'. This concept was the foundation for the semantic transposition which gave OCS (по)КАѡАТИ Сѡ 'repent', equivalence to the Greek theological term μετανοέω. In the same way OCS ПОКАѡАНИЕ, semantically modeled by Gr. μετάνοια, acquired the meaning 'repentance'. The analysis also indicates that (по)КАѡАТИ Сѡ was a polysemous word. In New Testament discourse it was predominantly used as a theological term, and rarely, depending on the context, meant 'remorse'. In the Old Testament it rendered the meaning of Gr. μετανοέω in the Septuagint: 'regret' and 'change one's mind'. In the same derivational nest we find ΡΑΣΚΑѡАТИ Сѡ, ΟΚΑѡΑΝНІЕ and ΟΚΑѡΑΝЪ. OCS ΡΑΣΚΑѡАТИ Сѡ rendered the meaning of its Greek equivalent μεταμέλομαι: 'remorse; regret', 'change one's mind'. Since it did not have a terminological status, there was no difference between its Old Testament and New Testament semantics. Thus, while in Old Testament discourse ΡΑΣΚΑѡАТИ Сѡ and (по)КАѡАТИ Сѡ were almost synonymous, in the New Testament they denote two different notions: 'repent' and 'remorse'. The lexemes ΟΚΑѡΑΝНІЕ 'condemnation' and ΟΚΑѡΑΝЪ 'condemned, punished' kept their Proto-Slavic meaning. The translations made after the Moravian mission show innovations: a) there is no strict correlation between (по)КАѡАТИ Сѡ : μετανοέω and ΡΑΣΚΑѡАТИ Сѡ : μεταμέλομαι (e. g. we find (по)КАѡАТИ Сѡ : μεταμέλομαι); b) the semantic change of the adj. ΟΚΑѡΑΝЪ: 'miserable'. From the methodological standpoint, this research shows that, in the lexical-semantic analysis of OCS, it is necessary first to investigate every text separately and then compare them, taking into account their chronology and provenance, as well as their text type and genre.